

Chatnar

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 5, Jan.-Dec. 2021, P.

چھتار

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ دسمبر 2021ء، مسلسل شمارہ 5

☆ ڈاکٹر محمد ایوب

قرآن مجید وچ رُکھاں دا تذکرہ

Abstract

The Quran is the holiest book of Islam. Muslims believe that this book contains guidance on every issue related to their lives. Such as politics, economics, religion and ethics. We get a lot of guidance on every field of life. So that Allah Almighty has created many vegetation on this earth for the survival of his creatures. The purpose of Allah Almighty is only for the creatures to take benefits from it and propagate their lineage. Vegetation have the most share of trees because man gets most of his food from them. Many trees are mentioned in the Quran and the seasons for using them and its benefits are explained in such a way that man can get maximum benefit.

قرآن مجید عربی وچ القرآن الکریم، اسلام دھرم دی مذہبی کتاب اے۔ مسلم عقیدے موجب قرآن عربی زبان وچ لگ بھگ ۲۳ ورہیاں وچ حضرت محمد ﷺ اتے نازل ہويا۔ قرآن نازل ہون دے عمل نوں ”وحی“ آکھیا جاند اے۔ ایہہ کتاب مشہور فرشتیاں دے سردار فرشتے حضرت جبرائیل علیہ السلام راہیں حضرت محمد ﷺ اتے نازل ہوئی۔ مسلماناں دا

بنیادی عقیدہ اے کہ قرآن وچ آج تائیں کوئی کمی بیشی نہیں ہوئی تے ایس نوں جگ دی اکواک محفوظ کتاب ہوون دا اعزاز حاصل اے۔ دنیا وچ کروڑاں دی تعداد وچ چھپن دے باوجود ایس دامتین اک جیہا اے۔

رب نے ایس دھرتی نوں منکھ دے رہن یوگ بناون لئی کئی طرح دیاں نعمتاں پیدا کیتیاں۔ اوہناں نعمتاں وچوں اک ویہ شال نعمت رکھاں دی اے۔ رب نے دھرتی اتے سبزہ پیدا کر کے ایس نوں سہین بخشیا۔ جنگلاں دی ہریالی سہین وچ وادھا کردی اے۔ ازل توں رکھاں تے منکھ داسا تھر رہیا۔ [کھاں منکھ نوں خوراک دے نال نال رتاں دے اثر توں بچن لئی پہناواوی دتا۔ مڈھلے منکھ نے جدوں انتی نہیں سی کیتی اوہدوں اوس رتاں دے اثر تے اپنی شرم گاہ نوں ڈھکن رکھاں دے وڈے تے چوڑے پیتیاں دی ورتوں کیتی۔

قرآن پاک وچ رب نے سب توں پہلاں منکھ نوں رکھاں دی پیدائش بارے دسیا۔ اوس دھرتی تے رکھاں نوں کیویں پیدا کیتا۔ دن دامتصدی کہ منکھ ایہناں رکھاں توں لا بھ چکے تے ایہناں رکھاں تے اپنی ہوند بارے غور و فکر کرے۔ رکھاں دی پیدائش دا ذکر قرآن پاک وچ انج آیا اے:

”أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۖ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ يَتَذَكَّرُونَ“

”بھلا اوہ کون اے؟ جس پیدا کیئے آسمان تے زمیناں۔ پانی ورسایا آسمان توں تہاڈے لئی تے فیر ایس راہیں اُگائے سوہنے باغ (جنگل) تہاڈے وس وی نہیں سی ایہناں رکھاں دا اگانا؟ کیہہ اللہ توں وکھ کوئی دو جارت وی شریک اے ایہناں کماں وچ؟ نہیں! ایہہ لوک سدھی راہ توں ہٹ کے چلن والے نہیں۔“ (1)

مینہ توں پہلاں دھرتی سکی تے بنجری۔ مینہ منکھی حیاتی لئی پانی داوڈا سادھن اے۔ اتہاس دی گواہی موجب منکھی رہتل او تھے ودھی جتھے پانی دے سادھن وڈی ماترا سن۔ پانی ہر جاندار دی لوڑ اے۔ رب نے منکھ نوں چیتے کروایا کہ دھرتی دیاں ساریاں رونقناں آسمان توں وسن والے پانی کارن نیں۔ دھرتی دی تریہہ پانی نے بجھائی۔ مڈھلے منکھ دیاں لوڑاں جنگلی پھلاں نے پوریاں کیتیاں، آبادی و دھن پاروں خوراک دی گھاٹ سامنے آئی تے واہی نیجی بارے سوچیا گیا۔ زمین کول سی اوس گٹکاں نوں مٹی اندر دبیا۔ یقینی نہی کہ ایہہ اپلا کامیاب ہووے گا۔

ربی مہر پاروں منکھی اپر لا کامیاب ہويا۔ جو بچیا اوہ اُگيا۔ اک طرح دابی پھٹ پئے۔ رب نے ہر پھل تے رکھ دی دات بخشی، جیہڑا ہوند لئی ضروری سی۔ کیوں جے ہوند پاروں ای نسل اگا نہہ و دھنی سی۔ رب نے مینہ دے نال نال جو کچھ ایس دھرتی وچوں فائدے لئی اُگایا اوس نوں انج بیان کیتا:

”أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ۝ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ۝ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ۝ وَ
عِنَبًا ۝ وَقَضْبًا ۝ وَزَيْتُونًا ۝ وَنَخْلًا ۝ وَحَدَآئِقَ غُلْبًا ۝“

”پانی اساں وسایا ہڑ دے ہڑ اس واسطے، دھرتی اس دے پیراں اگے سی ناں
کرنے والی کیتی، اس چوں دانے اساں اگائے، داکھاں کڈیاں ویلاں
کڈیاں، کٹوتے کڈے کھجیاں کڈیاں، باغ بڑے ای سنگھنے سنگھنے۔“ (2)

قرآن وچ رب آکھیا جن تے انسان اوہدی عبادت کردے نیں۔ تاں ایہہ گل انسانی سمجھ توں باہر اے کہ اوہ
مظاہر قدرت جس نال رب نے کائنات نوں سجایا اوہ ربی عبادت نہ کرے کیوں جے بناون والا وی اوہو رب اے جس جناں
تے انساناں نوں تخلیق کیتا۔ قرآن وچ تاریخاں تے رکھاں دے ذکر دے نال سورج، چن، جنوراں، پہاڑاں دا ذکر ایس
پکھوں ہو یا سارے رب دی وڈیائی تے اپنے عہد ہوون دا ثبوت دیون۔ منکھ لئی نشانیاں نیں۔ جیہڑا رب نوں وحدہ لا شریک
مند اے۔ اوہ سویرے شام اوس دی پاکی بیان کردا اے۔ اپنی عاجزی دا اظہار کر کے اوس کولوں کرم دی منگ کردا اے۔
جدوں اوہ اوس دی وڈیائی بیان کرنا شروع کردا اے تاں پوری واہ لہ کے وی اوہ اوس دیاں نشانیاں نوں بیان نہیں کر سکدا۔
منکھی دی بے دسی نوں قرآن پاک وچ انج بیان کیتا گیا اے:

”وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ
سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ“

”سارے رُکھ قلم بن جاوَن جو دھرتی اتے اگے نیں تے سمندر (دوات) تے
فراہم کرن ہو رست سمندر ایہناں نوں سیاہی، فیروی ربی نشانیاں لکھن داکم
ایہناں توں پورا نہ ہووے۔ بے شک رب زبردست تے حکیم اے۔“ (3)

رکھاں دی اہمیت ہر سہے رہی جی جی اجو کے سہے سی جدوں ابوالبشر حضرت آدم علیہ السلام نوں پیدا کیتا گیا تاں اوس
توں پہلاں رب نے جنت وچ کچھ رکھ پیدا کیتے۔ جنت دے رکھ وکھو کھن۔ رب نے انساناں دے باپ نوں رکھاں دے
پھل کھاوَن داکم دتا تے اک خاص رکھ دا پھل کھاوَن توں منع کیتا۔

حضرت آدم علیہ السلام تے اماں حوا علیہ السلام جنت وچ سن۔ جنت دے وکھو وکھ پھلاں، میوایں تے ہو رحلال شیواں کھا کے حیاتی لنگھا رہے سن۔ قدم قدم اتے ایہناں نعمتاں لئی رب دا شکر ادا کر دے سن۔ شیطان جوازل توں منکھ داوڑا دشمن سی تے ابد تائیں رہے گا اوس کولوں جریانہ گیا اوس کراہے پایا تے اوہناں رب دے ہکلن دے باوجود اوس رکھ دا پھل کھالیا:

”فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَائِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ۝ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ۝ فَدَلِيهُمَا بِغُرُورٍ ۖ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ وُرْقِ الْجَنَّةِ ۚ وَنَادَيْهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْتُ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ۝“

”مڑ شیطان اوہناں نوں ورغلا یا کہ اوہناں دیاں شرم گاہاں جواک دو جے توں لکوائیاں گئیاں سن۔ اوہناں سامنے کھول دتیاں جاوَن۔ شیطان آکھیا کہ رب تہا نوں روکیا اوس رکھ توں۔ ایس دا کارن ایس گل توں وکھ ہو رکھ نہیں کہ تسیں فرشتے نہ بن جاؤ تے تہا نوں ابدی حیاتی نہ مل جاوے۔ میں تہاڈا سچا خیر خواہ آں۔ اوس قسم کھا کے آکھیا۔ ہولی ہولی دھوکے نال اوس اوہناں نوں اپنے نال ملایا۔ انت جدوں اوہناں اوس رکھ دا مڑا چکھیا تاں کھل کے ستر اک دو جے دے سامنے۔ ڈھکن لگے اپنے سریراں نوں جنت دے پیتاں نال۔ فیر رب نے اوہناں نوں آکھیا کہ میں تہا نوں روکیا نہ سی ایس رکھ توں تے آکھیا نہ سی کہ شیطان دشمن اے تہاڈا کھلم کھلا۔“ (4)

حضرت موسیٰ علیہ السلام رب دے جلیل القدر نبی سن۔ اوہناں دا لقب کلیم اللہ سی۔ اوہ رب نال طور پہاڑ اتے جا کے گل بات کر دے سن۔ کئی ورھے ایسے پہاڑ اتے ربی عبادت وچ رجھے رہے۔ جدوں نبوت ملی تاں اوس ویلے اک رکھ توں آواز آئی:

”فَلَمَّا آتَاهَا نُورُ دِي مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَرَكََةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يُمُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝“

”حضرت موسیٰ علیہ السلام اوتھے (طور پہاڑ اتے) اپڑے تاں آواز آئی وادی دے سبجے پاسیوں پوتر تھاں دے اک رکھ توں پکاریا گیا کہ اے موسیٰ علیہ السلام میں اللہ آں، رب سارے جہاناں دا۔“ (5)

نبیاں دے سردار، خاتم الانبیاء رحمۃ للعالمین حضرت محمد ﷺ نے رکھاں دی بہت اہمیت دی اے۔ کدے آکھیا رکھ لانا صدقہ جاریہ اے کدے آکھیا رات نوں ایہناں نوں نہ چھانگو۔ کیوں جے ایہہ سماں رکھاں دے آرام دا ہوندا اے۔ آپ ﷺ دی رحمت انساناں توں وکھ نباتات، جمادات تے حیوانات لئی وی اے۔ بیعت الرضوان اک رکھ تھلے ہوئی۔ قرآن مجید وچ ارشاد اے:

”لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا“
 ”رب خوش ہو گیا مومنن تھی، جدا وہ بیعت کر رہے سن رکھ تھلے۔ رب جاندا اے اوہناں دے دلاں دے حال۔ ایس پاروں اوہناں اتے سکون نازل کیتا تے انعام و جھوں دتی فتح۔“ (6)

رکھ منکھی حیاتی وچ پیروں پیرا خیری ساہواں تک چلے نیں، منکھ حیاتی دیاں کئی لوڑاں ایہناں توں پوریاں کر دا اے۔ منکھ دے ایہہ ازلی ساتھی مرن توں پچھوں وی اوس داسا تھ نہیں چھڈ دے۔ قیامت والے دیہاڑے جدوں منکھ حیاتی دے کرماں دا حساب کتاب دیوں پچھوں دوزخیاں جنت وچ جاوے گا۔ اوتھے وی رکھ اوس دے نال ہوون گے۔ دوزخیاں لئی کنڈھیاں والے رکھاں دا بھوجن ہووے گا۔ رب نے کیوں دوزخیاں دی خوراک داسا دھن ای نہیں دسیا سگوں وستھار نال دسیا کہ ایہہ رکھ کیوں دا اے؟ تے ایہہ پیدا کتھے ہوندا اے؟ گل ایی ای سی کہ منکھ کراہے نہ پیوے۔ ربی فرمان اے:

”أَذْلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزُّقُومِ ۚ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ۚ
 إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ۚ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيْطَانِ ۚ فَانْهَمُوا لَكُمْ عَنْهَا وَمِنْهَا الْبُطُونُ ۚ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ۚ“

”زقوم دے رکھ دی دعوت بہوں چنگی اے؟ فتنہ بنایا ظالماں لئی ایس رکھ نوں اساں۔ دوزخ دی پاتال وچوں نکلد اے ایہہ رکھ تے ایس دے پھل نیں

شیطان دے سرور گے۔ دوزخی لوک بھرن گے ڈھڈالیس نوں کھا کے تے پیوں
گے اُبلدا ہو یا پانی“۔ (7)

رب دا اپنی منکھتا دے نال ایس توں ودھ پیار ہو رکیہ ہوسکدا اے کہ اوس دی اچھا اے کہ اوس دی منکھتا کرا ہے نہ
پوے۔ دنیا وچ حیاتی اوس دیاں متھیاں حداں اندر گزارے تاں جے سماج اندر کسے خرابی دا جنم نہ ہووے، منکھ نوں ابدی
حیاتی وچ اوس دی خوراک دین توں بعد کرا ہے پین والے نال ہون والا سلوک دسیا۔

کئی اچرج گل اے کہ چنگے کماں دی پریرنائی رکھاں دی ورتوں کیتی گئی۔ جہاں ربی حکماں تحت حیاتی لنگھائی رب
نے اوہناں نوں جنت دی خوش خبری سنائی۔ جنت واسی جیہڑے رکھ ویکھن گے۔ اوہ رکھ دوزخ دے رکھاں توں بالکل
وکھرے ہوون گے۔ رب نے ایہناں نوں جنت دا باغ آکھیا اے۔ ایہوای نہیں رب نے قرآن پاک وچ کئی تھاواں اتے
سوہنے ڈھنگ وچ جنت دا نقشہ کھچیا۔ مقصد اے کہ منکھتا کرا ہے نہ پوے۔ قرآن پاک وچ رب نے جنت وچ رکھاں دے
ذکرتوں وکھ دودھ شہدیاں نہراں، پھلاں نال لدیاں ٹہنیاں، رنگ برنگے سوہنے پنچھی تے اوہناں دیاں سوہنیاں آوازاں دا
ذکر کیتا اے۔ رکھاں دی اہمیت ویکھدیاں سو جھواناں رکھاں نوں علامتاں و جھوں سماج دی اصلاح لئی ورتیا، آکھیا گیا:

میں سو سو رکھ پئی لاواں رکھ تاں ہرے بھرے
مانواں ٹھنڈیاں چھاواں چھاواں کون کرے (8)
قرآن پاک وچ رکھاں نوں بطور علامت چنگی گل تے ماڑی گل لئی ورتیا گیا:

”الَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا
ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ۚ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۚ
يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ“

”کیہ تساں تکیا نہیں کہ رب نے کلمۃ الطیبہ نوں کس چیز نال تشبیہ دتی اے؟ ایس
دی مثال اک اچھے چنگی ذات والے رکھ دی اے۔ جس دیاں جڑاں دھرتی اندر
ڈونگھیاں وچ ہوون تے ٹہنیاں ہوون امبر تائیں۔ اوہ پھل دے رہیاں ہوون
حکم ربی پاروں۔ منکھتا دی ہدایت لئی رب نے ایہہ مثالاں دتیاں نیں۔“ (9)

حیاتی لئی غذا اُدھلی شے اے۔ ایہہ طاقت دا سوما اے۔ ہر جاندار ہوند لئی تے حیاتی اگے ٹورن لئی ایس دی ورتوں
کردا اے۔ جاندار اپنی خوراک آپوتیار کردایاں اپنے چوگردے نوں بنائی صورت وچ حاصل کردا اے۔ جنور پہلاں بھتہ

کھاندے تے مڑالیں ہضم شدہ خوراک نوں انسان لئی دودھ یاں گوشت دی شکل وچ دان کردے نیں۔ نباتات زمین، پانی تے روشنی توں اپنی خوراک حاصل کردیاں نیں مڑ پھلاں، پھلاں دے روپ وچ انسان ایہناں دی ورتوں کردا اے۔ کئی نباتات دیاں جڑاں، پتے، پھل، پھل تے جڑاں کسے نہ کسے روپ وچ انسانی خوراک دا حصہ بندے نیں، قرآن مجید وچ جہاں نباتات دا ذکر آیا اے۔

زیتون دار کھ بجرہ روم دے آسے پاسے آپ مہارے اگدا اے۔ یورپ دا جنوب مشرقی، مغربی افریقہ، شمالی افریقہ دے ساحلی علاقے تے شمالی ایران دی اہم پیداوار اے۔ ایس رکھ دے پھل توں تیل کڈھیا جاند اے۔ جیہڑا کئی دواواں وچ خام مال وچھوں ورتیا جاند اے کئی تھاواں کھان دے تیل وچھوں ورتیا جاند اے۔ سریراتے لگی سٹ بے کریپر دیوے تاں زیتون دے تیل دی مالش کیتی جاندی اے۔ قرآن وچ کئی تھاواں اتے ایس رکھ دا ذکر آیا اے:

”هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ
تُسَمِّمُونَ ۝ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَ
مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ۝“

”اوہو ای اے بدلاں وچوں پانی گھل دا اے تہاڈے واسے، اوہ پینے دے وی
کم آوے اوہ پاروں جنگل، جنگل رکھ ہوندے نیں وچ جہاں دے ڈنگر
چارو۔ اوہ نال ای اوہ تہاڈے کھیت اُگائے تے زیتون، کھجوریں، داکھاں
ہور ہر جسنے میوے، اس دے وچ ضرور پتے نیں سوچن والے لوکاں

واستے۔“ (10)

دھرتی دی زرخیزی توں پورا پورا لایہ چکن لئی پانی دا ہونا ات ضروری اے۔ اوہ علاقے جتھے رکھاں لئی لوڑیںدی ماترا
وچ پانی نہیں ملدا اوہ تھے ایس گھاٹ نوں مینہ پورا کردا اے۔ رب اسماں توں پانی ورساند اے جو منکھ دے پیون تے واہی
نیجی لئی ورتیا جاند اے۔ ایس پاروں جنگل ہوند وچ آندے نیں جہاں وچ منکھ ڈنگر چاردا اے تے اپنیاں دودھ گوشت دیاں
لوڑاں پوریاں کردا اے۔ ایسے پاروں رب نے کھیتاں وچ زیتون، کھجوریں تے کئی ہور میوے اگائے۔ رب نے عقل رکھن
والیاں نوں سوچن دی دعوت دتی:

”وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَتْهُ فِي الْأَرْضِ وَ إِنَّا عَلَى
ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ۝ فَانْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّتٍ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ

فِيهَا فَوَاكِهَ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ
تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصَبْغٍ لِّلْأَكْلَيْنِ ۝“

”اسماناں توں پانی وی تاں اساں وسایا اک اندازہ رکھ کے دھرتی اندر فیر
اسانوں ٹھہرایا۔ اس نوں موڑے جانا وی وس ساڑے ہے وے۔ او سے پانی
پاروں اساں تہاڑے واستے زیتونے دے باغ اگائے، کھجیاں دے وی،
داکھاں دے وی، اوہناں وچ تہاڑے واستے میوے رجویں تسی جہاں نوں
کھاندے ہے او، تے اوہ رکھ وی جو سینائی طورے والی ونڈے ہوندا، لے کے
تیل اوہ اگداساں کر کے کھا ہداجاندا۔“ (11)

دھرتی دی زرخیزی لئی مینہ ای کافی نہیں سگوں ربی اصول اے کہ خاص سے لئی بی دھرتی دی لکھ وچ رہندا فیر ربی حکم
پاروں پھٹ داتے دھرتی داسینہ پاڑ کے باہر آ کے اپنی ہوندا اعلان کرداے۔ دکھو دکھ تھواواں اتے رب نے پھل تے میوے
پیدا کیتے۔ جہاں دی ورتوں پاروں دھرتی اتے منکھی حیاتی برقرار اے۔ ہر میوہ تے ہر رکھ ہر تھان تے موسم وچ نہیں
پھٹدے۔ ایہدے پھٹن نال خاص قسم دی مٹی، پانی دی مقدار تے درجہ حرارت دی لوڑاے:

”أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ۝ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ۝ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ۝ وَ
عِنَبًا وَقَضْبًا ۝ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ۝ وَحَدَاقٍ غُلْبًا ۝ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ۝
مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ۝“

”پانی اساں وسایا ہڑ دے ہڑ اس واستے، دھرتی اس دے پیراں اگے سی ناں
کرنے والی کیتی، اس چوں دانے اساں اگائے، داکھاں کڈیاں ویلاں
کڈیاں، کٹوے کڈے کھجیاں کڈیاں، باغ بڑے ای سنگھنے سنگھنے، میوے
کڈے گھاہ اگائے، لوڑ تہاڑی تے ڈنگراں دی۔“ (12)

دھرتی انسان دی خوراک دیاں لوڑاں پوری کردی اے۔ دھرتی اتے انساناں توں دکھ ہو رہا جاندراں دی خوراک
لوڑاں کتھوں پوریاں ہوندىاں نیں۔ دھرتی اتے پنچھی تے ہو رہا مال ڈنگراں دی ہوندا دھرتی اوہناں نوں وی خوراک فراہم
کردی اے۔ جیویں پنچھی پھل یاں اناج دے دانے کھاندے نیں تے مال ڈنگراں لئی رب نے دھرتی اتے دکھو دکھ قسماں
دے گھاہ پیدا کیتے نیں۔

”وَالتَّيْنِ وَ الزَّيْتُونِ ۝ وَ طُورِ سَيْنِينَ ۝ وَ هَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝“

”سونہ انجیر دی تے نالے زیتونے دی وی، سینا دے کوہ طور دی سونہ ایس، امن

اماناں والی اس گری دی سونہ ایس۔“ (13)

رکھاں دی مہانتا وچوں زیتون مہان تے پوتر رکھاے جس دی پوتر تانوں مکھ رکھ کے رب نے ایس رکھ دی سونہ کھادی، ایہہ کوئی معمولی رکھ نہیں۔ ایس دے فائدے بے شمار نیں۔ ایس رکھ دے تیل دی ورتوں وکھو وکھ ڈھنگاں وچ ہر علاقے وچ کیتی جارہی اے:

”فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ“

”اس دے وچوں اک نوں ہریا دل ای رکھے اک چوں دانے تہواں تہواں کڈھے، کھجوں، گانبھے، پنوندے، گچھے باغ انگوری تے زیتونی اتے اناری، اک دو جے نال رلدے وی تے ناہ رلدے وی۔“ (14)

دھرتی وچ جو پچیا جائے دھرتی اپنی لکھوں اوہو باہر کڈھدی اے۔ حیرانی ہوندی اے جدوں بیجی گئی شے نال رلدی ملدی کوئی ہو ر شے اگی دے۔ ایس نوں جڑی بوٹی آکھیا جاندا اے۔ جیویں گنڈھیاں وچ گنڈھیاں، تے کنکاں وچ پگھاٹ ہوندی اے۔ ایس داکھ کارن بیجے گئے بی وچ ایہناں جڑی بوٹیاں دے بی داہونا یاں پنچھیاں ایہناں جڑی بوٹیاں دے بی کھادے تے فیروٹھ اوس کھیت وچ کیتی جتھے تسی کجھ کاشت کر رہے ہوؤ۔

عربی وچ کھجور نوں ”النخيلة“ آکھیا جاندا اے۔ (15)

حضرت عبداللہ بن عمرؓ روایت کردے نیں:

”اسیں صحابہ رسول خدا ﷺ دی خدمت وچ حاضر سن، اوس سہ آپ ﷺ دی سیوہ وچ کھجور دا گابھ پیش کیتا گیا۔ آپ ﷺ نے فرمایا کہ رکھاں وچوں اجیہا رکھاے جو مسلم مردوانگ ہوندا اے۔ اوس دے پتے جھڑ دے نیں۔ دسواہ کیمڑا رکھاے؟ سارے لوک جنگلی رکھاں بارے سوچن لگ پئے۔ میرے من وچ ایہہ گل آئی کہ ایہہ رکھ کھجور اے۔ میں سوچیا آکھ دیواں، جدوں اکھ اتے

جہات پائی تاں میں اکٹھ وچوں سب توں نکاساں ایس لئی میں چپ رہیا۔ فیر
نبی پاک ﷺ نے فرمایا یا ایہہ کھجور دار رکھ اے۔ میں ایہہ گل اپنے والد حضرت عمرؓ
نوں دی تاں اوہناں آکھیا کہ اے عقل مند جے توں آکھ دتا ہوندا تاں بہوں
چنگی گل ہوناسی۔“ (16)

کھجور نوں مرد مسلم نال تشبیہ دیون توں اندازہ لایا جاسکدا اے کہ مسلمان وچ خیر کٹ کٹ کے بھری ہوئی اے۔
ایس دی چھاں کھجور وانگوں ہمیش رہندی اے۔ ایس دا پھل سوہنا ہوندا اے۔ ایس نوں خشک تے ترد نویں حالتاں وچ کھا ہدا
جاسکدا اے۔ ایس رکھ دے تنے نوں مکاناں وچ شہتیر و جھوں استعمال کیتا جاند اے۔ پیتاں توں لکھے تے چٹائیاں بنائیاں
جاندیاں تے چھال توں رسیاں بندیاں نیں۔ لنگاں اونٹاں دی خوراک و جھوں کم آندیاں نیں۔
رب اوہ ویہشال ہستی اے جیہڑے بندے نوں بے موسمی پھل تے میوے عطا کردی اے۔ اوس سے جدا وہ نراش
ہو جاند اے ہر پاسیوں۔ کھاؤں دا کوئی سادھن نہیں، بھکھ توں دکھ و ڈا خوف اوس الزام دا اے جیہڑا لوکاں نے لانا اے تے
جس پاروں اپنی تے پیو دا دے دی عزت نوں داغ لگ جاند اے۔ پر ربی حکمت اے کہ اوہ اپنے بندیاں نوں کلیاں نہیں چھڈ
داتے اوس تھاؤں رزق دیندا اے جتھے منکھی سوچ اپڑ وی نہیں سکدی۔ کیول ایہو وی نہیں بدنامی توں بچن لئی راہ وی دسدی
اے:

”يُنَبِّئُكُمْ بِهِ الزُّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ
الشَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ“

”اوسے نال ای اوہ تہاڈے کھیت اُگائے تے زیتون، کھجوراں، داکھاں ہور ہر
جنسے میوے، اس دے وچ ضرور پتے نیں سوچن والے لوکاں واسے۔“ (17)

رب منکھ نوں رزق وی دیندا اے تاں اوس دیاں لوڑاں نوں مکھ رکھ کے انگاں دے وکاس لئی اناج سریرک لوڑاں
نوں پورا کردا اے تے اناج نوں پکاؤں لئی تیل وی رکھاں توں فراہم کردا اے۔ مٹھے دیاں لوڑاں لئی پھل تے کھجوراں اوس
پیدا کیتیاں تے سریر نوں مضبوط بناؤں، قوت مدافعت پیدا کرن تے سردی توں بچاؤں لئی میویاں دی دات وی اوسے بخشی
اے۔ انسان نوں مت سکھاؤں لئی رب رکھاں نوں مکھ رکھ کے احکامات جاری کیتے۔ کچھ لوک بڑے کاہلے ہوندے نیں۔ اوہ
ہر کم جلد بازی پر کرنا لوچدے تے وڈا نقصان کر لیندے نیں۔ کسے بندے باغ لایا۔ ربی رحمت پاروں رکھاں دیاں ڈالیاں
پھل نال بھر گئیاں۔ اوس بندے لاچ وچ آ کے کچے پھل توڑ لئے تے وڈا نقصان چکیا۔ اوس دے کچے پھل توڑن توں سوچن

والیاں لئی سبق اے کہ پھل پکے توڑی دے نیں تاں جے کٹھی چنگی مل سکے۔

”فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ
طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّتٍ مِّنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونِ وَالرُّمَّانِ مُشْتَبِهًا وَ
غَيْرَ مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا اِلَى ثَمَرِهِ اِذَا اَثْمَرَ وَاِنَّ فِيْ ذٰلِكُمْ لَآيٰتٍ
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ“

”اس دے وچوں اک نوں ہریا دل ای رکھے اک چوں دانے تہواں تہواں
کڈھے، کھجوں، گابھے، پنوندے، گچھے باغ انگوری تے زیتونی اتے اناری،
اک دو جے نال رلدے دی تے ناہ رلدے دی پھل نوں ویکھو مڑ ویکھو اوہ
جدوں پکیندے، منن والے لوکاں واستے نکلتے ایہناں اندر نیں۔“ (18)

رب نے منکھ نوں اک ہو رڈھنگ وچ سوچن دی دعوت دتی اے کہ منکھ نے دھرتی وچ بی بیجیا رب نے اپنی
قدرت پاروں اوس وچوں بوٹا اُگایا اوس نوں کئی کئی دانے پئے یاں پھل لگے۔ جواک دو جے نال رلدے دی سن تے نہیں
وی۔ فیر انسان نوں گوہ کرن نوں اکھیا کوں مینہ ہیری تے دو جے موسیٰ اثرات توں بچا کے رب اوس پھل نوں پکن دی حالت
تائیں لے گیا۔ تاں جے لوک ویکھن، سوچن، تے رب دی وڈیائی منن تے بیان کرنا۔

عربی وچ ہیری نوں سدرہ آکھیا جاندا اے۔ (19)

”اِنَّ اٰدَمَ لَمَّا اهْبَطَ اِلَى الْاَرْضِ كَانَ اَوَّلَ بَشِيٍّ اٰكَلٍ مِنْ ثَمَرِهَا
النَّبَقِ“

”جدوں حضرت آدم علیہ السلام نوں جنت وچوں زمین اتے اتاریا گیا تاں
آپ نے دھرتی دے پھلاں وچوں جو پھل سب توں پہلاں کھادا اوہ بیر
سی۔“ (20)

بیر تے ہیری دا ذکر نبی پاک ﷺ نے فرمایا۔ آپ ﷺ نے معراج والی رات سدرۃ المنتہیٰ نوں ویکھیا جس اتے بیر
لگے ہوئے سن۔ میدانی علاقے دا ایہہا رکھا اے جس دا پھل لوک شوق نال کھاندے نیں۔ ایس دے پتے اونٹ تے بکریاں
دی خوراک بندے نیں تے لگراں بالن دے کم آندیاں نیں۔

رب اپنی ہوند نوں کئی طرح ظاہر کردار ہیا۔ کدے حضرت ابراہیم علیہ السلام نوں اک وچوں جیوندیاں کڈھ کے،

کدے حضرت اسماعیل علیہ السلام دی تھاں دے بنے دی قربانی کر کے تے کدے حضرت موسیٰ علیہ السلام نال گل بات کر کے تے اپنی تجلی دکھا کے۔ جس دی تاب حضرت موسیٰ علیہ السلام نہ جھل سکے۔ رکھ سڑ کے سواہ ہو گیا تے موسیٰ علیہ السلام بے ہوش۔ پروارے وارے جائے اپنے سوہنے آخری نبی دے جنہاں کھل کے رب دادیدار کیتا تے جنت دیکھی جتھے ہر پاسے نورای نور سی۔ رکھ دھرتی داشنگار نیں۔ ایہہ شنگھار قادر نے اپنے بندے لئی کیتا اے۔ صدیاں تک آدم ذات ایہناں رکھاں پٹھ پلدی رہی۔ دھرتی دے چے چے اتے کھلے ایہہ نگینے دھرتی اتے بندیاں لئی کلاوی بنے تے جلاوی۔ رکھ گھراں دے فرنیچر، سمندری جہازاں دے تختیاں تے بالن داسوماوی نیں۔ برکھا داسادھن وی نیں، کھیتی لئی مینہ لیاندے تے صدق نال ہڑھ توں بچاندے نیں۔ قرآن پاک وچ رب نے ایہناں نوں ساڈے لئی بالن داسادھن بنایا۔

حوالے

- 1- قرآن مجید، سورۃ النمل، آیت 60
- 2- قرآن مجید، سورۃ عبس، آیت 25 تا 30
- 3- قرآن مجید، سورۃ لقمان، آیت 27
- 4- قرآن مجید، سورۃ الاعراف، آیات 20 تا 22
- 5- قرآن مجید، سورۃ القصص، آیت 30
- 6- قرآن مجید، سورۃ الفتح، آیت 18
- 7- قرآن مجید، سورۃ الصافات، آیات 62 تا 67
- 8- ورثے دی چھاں، محمد ایوب، ڈاکٹر، ورثے دی چھاں، لاہور: ادارہ پنجابی لکھاریاں، 2019ء، ص 56
- 9- قرآن مجید، سورۃ ابراہیم، آیات 24 تا 25
- 10- قرآن مجید، سورۃ النحل، آیت 10 تا 11
- 11- قرآن مجید، سورۃ المؤمنون، آیت 18 تا 20
- 12- قرآن مجید، سورۃ عبس، آیت 25 تا 32

- 13- قرآن مجید، سورۃ التین آیت 1 تا 3
- 14- قرآن مجید، سورۃ الانعام، آیت 99
- 15- القاموس الوحید، مولانا عمید الزمان قاسمی کیرانوی، القاموس الوحید، لاہور: ادارہ اسلامیات، 2019ء، ص 1285
- 16- غلام رسول سعیدی (شرح صحیح بخاری)، بشرح صحیح بخاری، لاہور: شبیر برادرز، 2016ء، مئی، حدیث 2811
- 17- قرآن مجید، سورۃ النحل، آیت 11
- 18- قرآن مجید، سورۃ الانعام، آیت 99
- 19- عمید الزمان قاسمی کیرانوی، القاموس الوحید، ص 1271
- 20- غلام رسول سعیدی، شرح صحیح بخاری، حدیث 2018، ص 220